

7. З початку допитів в характеристиці СВУ я виходив з того першого [мо]-менту, що я пригадав, іменно, а розмови про потребу обміну думок в питаннях громадського життя, а також і з моєї наперед взятої думки, що я мав діло з СВУ з старою течією культурницького громадянства. Через те початкова моя характеристика СВУ є неповною. Після того, як я пригадав ще й другі [мо]менти з наради СВУ, як доповнив показання своє пригаданими фактами, тепер доповнюю в істоті й характеристику напряму СВУ. На культурно-громадському ґрунті позначається політичний напрямок в СВУ до національно-політичного об'єднання. Мета цього напрямку — національно-політичне об'єднання. Усунення різниці партійної, як перешкода до єднання, і гуртування кожного в своєму оточенні. Ці положення й визначають національно-політичний характер СВУ.

8. Відповідаючи на запит в попередніх показаннях про політичну характеристику С. ЄФРЕМОВА, я назвав його лояльним взагалі, крім закордонних виступів в пресі. Моє суб'єктивне вражіння про лояльність С. ЄФРЕМОВА тепер, зробивши підсумки пізніше згаданих мною фактів, обмежую твердження, що лояльність С. ЄФРЕМОВА була недокінченою, перетиналась рядом порушень, про які я вже показував в попередніх показаннях.

9. Пригадую лише після допоміжних запитань, що ще в 1921 р. підчас розмови у С. ЄФРЕМОВА перед І всеукр[аїнським] церк[овним] собором, про що я вже показував, мені говорив здається, СТЕБНИЦЬКИЙ про існування брацтва української державности, ні про склад його, ні про програм тоді не говорилось. Після того роботи брацтва я не знаю, ні від кого не чув нічого.

Володимир Чехівський

Допитав:

[Джавахов]

*ГДА СБ України, ф. 6, спр. № 67098-ФП, т. 45, арк. 136–144.
Оригінал. Рукопис олівцем.*

№ 132

Протокол допиту Володимира Чехівського від 18 вересня 1929 р.

1929 року, 18 вересня, я, нижчепідписаний, показав.

Відповідаю на запитання, як я прийшов до СВУ. 1921 року, повернувшись з Харкова до Київа, я став до професорської роботи і вів її в напрямі пролетарської класової ідеології, цілком єднаючись замірами РадВлади. Це було здійсненням спільної праці моєї з керівною партією, з РадВладою я застав у Київі 1921 р. початок церковного визвольного руху. Як завжди релігій-

ний, я не міг стати осторонь від цього руху. До визволення ж церкви від клясово-буржуазних стародержавних форм поневолення я йшов ще з 1900-х років. Так 1906 р. я написав в україн[ському] соц[іал-] дем[ократичному] журналі «Слово» статтю: «Кому служить церковний уряд», де викривав буржуазно-клясовий характер церковної влади за старого режиму. В 1918 р. я написав брошуру «Церковне панство на Україні». Я не міг залишити церковний визвольний рух і прийняв в ньому участь. Ця обставина — моя церковна діяльність й одділила мене від керівної партії і від УКП, до яких я мав нахил, з якими мав знайомства і до певної міри задовольняв свої потреби громадського життя. 1922 р., як церковного діяча, мене було позбавлено професорської роботи і в Медінституті і в Політехнікумі. 1923–[192]4 рр., не перереєстрували мене в профсоюзі і припинено було мою працю наукового співробітника в Сільсько-Господар[ському] Науков[ому] Комітеті. Відкинутий від радянського громадянства, відчужений від керівної партії, я мав працю в церкві. Але 1924 р. я не увійшов до Президії ВПЦР і залишився без будь-якого громадського оточіння і громадської праці.

Маючи звичку, нахил і потребу в громадському житті, я шукав хоч суррогата громадськості, себто, гостин; почав я частіше одвідувати старих дореволюційного часу знайомих. Такими були родина ДУРДУКІВСЬКОГО, земляка мого і товариша, а також родина СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ Л.М. Відвідування мною цих родин і дало привід ініціаторам СВУ, які бачили мою ізольованість, закликати мене до СВУ. Прибувши на нараду без попередження про те, що буде на нараді, я спочатку зауважив, що намічалась в СВУ загальна лінія — обмін думок, лінія, як мені здавалось лише дискусійна, не викреслена в якусь ворожу пролетаріату форму. Не знаючи ніяких нелегальних зв'язків СВУ і попередньої роботи СВУ, не уявляючи всієї повноти домагань ініціаторів СВУ я погодився на участь в СВУ підчас наради і я гадав, що цим погодженням не стаю в суперечність з моїм прийманням диктатури пролетаріату і програму РадВлади бо єднання з визвольними національними течіями показує в своїх творах і В[олодимир] Іл[іч] ЛЕНІН, СВУ ж я розумів тоді, як я це подав в попередніх показаннях, як Спільку визволення всієї України з тими частинами, що під буржуазними державами, під проводом УРСР.

Пізніше мені стало ясно, що погодження моє на утворення СВУ — цей мій компроміс в мені було подиктовано шуканням будь-якої громадськості. Прийшовши до СВУ, я не пройнявся ідеологією СВУ, не прийняв в дійсності напрямку СВУ. Почувши настрої, розмови з різних питань окремих членів СВУ, я відновив в пам'яті попередню ролю їх, зокрема, С. ЄФРЕМОВА і Л. СТАРИЦЬКОЇ у громадському житті 1917–[19]19 рр. і це мене стримало від дальнішого єднання. В моїй уяві реакційна роля їх виявилась за Центральної Ради в орієнтації на Тимчас[овий] Уряд Росії, а в час директорії — в орієнтації на національний союз. Пригадавши минуле і порівнявши з сучас-

ним, я побачив, що в основному в розумінні соціального життя члена СВУ хоч і не всі зостаються на попередніх своїх позиціях.

Я бачив повну слабкість, нікчемність націоналістичної думки, відсутність живої ідеї, заскорузлість традиції націоналістичної і нещирість до пролетарської визвольної боротьби. Через те моє погодження на участь в СВУ було лише спробою переглянути, чи не найду товариство, де б хоч думкою, я міг поділились. З'ясувавши ж собі, що в СВУ я не найду відповідного моїм потребам оточення, я до СВУ поставився як до справи, що повинна не йти далі. В дійсності СВУ було для мене чужим, як напрямок. З ним я не поєднався, як з напрямком політичним. Про це свідчить напрямок моєї статті 1927 р. в «Пролет[арській] Правді»: «Діла Антанти на Україні».

Через те, що мене ніхто не кликав на наради СВУ, а я сам, як вирішив, не переводив ніякої роботи СВУ в своєму оточенні, я й гадав, що нема від чого і одмовлятися. Нічого не роблячи, за інерцією я й не одмовлявся, хоч на ділі був не членом СВУ, а лише звичайний знайомим. Отже, причинами, що привели мене до СВУ, була моя ізольованість, відірваність від радянського громадянства, податливість на компроміс і неухважність початкова до оточення.

2¹. У мене ще з перших років церковної діяльності була думка утворити братство, чисто церковне, без будь-якого політичного [мо]менту. Мету братства мною проєктованого я бачив в удосконаленні ідеології і моралі церковної. Про потребу такого братства я казав і мітроп. В. ЛИПКІВСЬКОМУ і Л. КАРПОВУ і Мик[олі] ЧЕХІВСЬКОМУ. Ця думка до здійснення не прийшла². Ділячись з різними церковними новинами з названими особами, я оповідав їм часом, як ставиться і українська інтелігенція до церковної справи, мав на увазі своїх знайомих: А. КРИМСЬКОГО, С. ЄФРЕМОВА, В. ДУРДУКІВСЬКОГО, М. ГРУШЕВСЬКОГО та інших. Зокрема, мітр. В. ЛІПКОВСЬКОМУ, а разом і ВІЩР я розказав 1921 р. про ту нараду в літі 1921 р., що відбулася у С. ЄФРЕМОВА в справі відношення Укр[аїнської] авт[окефальної] Церкви до російської стародерж[авної] ієрархії. До участі в організації СВУ я не вводив і не кликав ні мітр. В. ЛИПКІВСЬКОГО, ні Мик[олу] ЧЕХІВСЬКОГО, ні Л. КАРПОВА і не пригадую, щоб я говорив з ким-небудь з них про СВУ, не пригадую, щоб я говорив з митр. В. ЛИПКІВСЬКИМ про Комітет увічнення пам'яті Петлюри.

3. а) На додаток до показання про «Хор робітників слова» подаю, член «Хора робітників слова» ХОЦЬ, ставши священником в Лохвиці, провів через загальні збори парахфії ухвалу про організацію «Хора робітників слова» і при парах[віяльній] раді своєї парахвії. Він оповідав, що справу вів приблизно на зразок Софіївської парах[вії]. Архієп. Іван ТЕОДОРОВИЧ ще в 1923 р.

¹ Так в тексті. Номер 1 в тексті протоколу відсутній.

² Дописано від руки над рядком.

казав що і в Винницькому укр[аїнському] соборі при пар[афіяльній] раді було утворено «Хор робітників слова», як там велась робота, відомостей не маю. Точної назви «Хора робітників слова» в Лохвиці і Винниці не пригадую «Хора робіт[ників] слова» в Лохвиці і Винниці не були філіями Софіївського «Хора робіт[ників] слова». Вони існували в безпосереднім керівництві місц[евих] пар[афіяльних] рад і до Софіїв[ського] «Хору робітників слова» відношення не мали.

б) У Софіївського «Хора робіт[ників] слова» була збірка підручних богословських, потрібних для репетицій книжок. Книжки купувалась у складчину між членами «Хору». Через те, що богословські книжки трудно достати, утворено було комісію, що називалась скорочено «Книга». На обов'язку комісії було знаходити потрібні книжки. Книжкову справу відала член «Хору» І[вга] ЛАПА. Пригадавши назву цієї комісії, анулюю мій здогад, що товариство «Книга» було другою назвою, яку проєктовано було для СВУ.

4. На запитання про участь членів СВУ і гостинах і про самі гостини відповідаю. Я знав за членів СВУ учасників першого зібрання: С. ЄФРЕМОВА, В. ДУРДУКІВСЬКОГО, Ол. ГРЕБЕНЕЦЬКОГО, Л. СТАР[ИЦЬКУ]-ЧЕРНЯХІВСЬКУ, Й. ГЕРМАЙЗЕ й себе. Названі члени брали участь в гостинах, де я їх спостерігав, у ДУРДУКІВСЬКИХ, Л. СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ. У СТАРИЦЬКИХ я не бачив ГЕРМАЙЗЕ. Гостини у ДУРДУКІВСЬКИХ відбувались, як я знаю, на іменини С. ЄФРЕМОВА і Он[исії] Ф[едорівни] ДУРДУКІВСЬКОЇ. В інші дні я не бував так, щоб zostати гостину. На іменинах у ДУРДУКІВСЬКИХ, крім хазяїв, у С. ЄФРЕМОВА я стрівав КРИМСЬКОГО Аг., ЛЕВЧЕНКА, КОРОБЦОВА, М. САДОВСЬКОГО, А. САКСАГАНСЬКОГО, уродж. М. ТОБІЛЕВИЧ, Ол. ГРЕБЕНЕЦЬКОГО, Мик. ЧЕХІВСЬКОГО, Ан. НІКОВСЬКОГО і ще скількох, що прізвищ не знаю.

Гостини у Л. СТАР[ИЦЬКОЇ]-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ відбувалися на 1 день Різдва та Пасхи та іменини Л. СТАР[ИЦЬКОЇ]-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ. На гостинах тут я стрівав С. ЄФРЕМОВА, В. ДУРДУКІВСЬКОГО, М. САДОВСЬКОГО, П. САКСАГАНСЬКОГО, ТУЛУПА, ТИМЧЕНКА, ШИЛА, родину ЛИСЕНОК, СТЕШЕНОК, МОРГУЛІСА, КІСІЛІВ та ще інших, що прізвищ їх не знаю. Характер бесіди на таких гостинах був звичайний для гостин. Проводу бесіди, керування не було. В різних кружках говорили на різні теми. Лише часом за столом розмова ставала загальною.

З різних тем підчас загальної розмови пригадую зараз дві, що мали значіння тем поточного громадського життя. Перша тема це — кубанська українізація. Мені з Кубані прислав листа К. МАЛЕВАНСЬКИЙ, висланий з Радомисля торік. З ним я познайомився на 2-му всеукраїн[ському] церк[овному] соборі 1927 р., де його було обрано за члена ВПЦР, від чого він одмовився¹. МА-

¹ Дописано над рядком.

ЛЕВАНСЬКИЙ писав про те, що на Кубані проводиться українізація в деяких школах. Хто порушив розмову про Кубань, не пригадую. Я прочитав уривки з листа МАЛЕВАНСЬКОГО, що був випадково у мене, про українізацію. В розмові, що виникла після цього, була критично освітлена та думка, що на Кубані не українська мова, а особлива кубанська. Висловлювалась думка і про доцільність поєднання Кубані з Україною.

Друга тема — це лист С. ЄФРЕМОВА в Львівському «Ділі». Після зачитання листа Л. СТАРИЦЬКА-ЧЕРНЯХІВСЬКА виявила повну солідарність з листом і висловила обурення з приводу дописів проф. ак. СТУДИНСЬКОГО. Де хто теж висловився в напрямі солідаризування з С. ЄФРЕМОВИМ, хто власне, не пригадую, більшість свого відношення не виявила.

5. Мій заробіток ці роки був незначний. Я заробляв перекладами, дружина — перепискою. Мені допомагали ті парахвіяни і парахвії, де я виступав з проповідями. Серед братерської допомоги була одноразова пожертва значна в 200 карб. років 2–3 назад. Дав в моє розпорядження на допомогу церковній справі і церков[ним] діяч[ам] 200 карб. парахвіянин Переяславської парахвії КОЛІСНИЧЕНКО. З цих грошей я позичав ВПЦР, давав допомогу ГОРДОВСЬКОМУ, ПОТІСНКУ, Мик. ЧЕХІВСЬКОМУ. Крім того М. ЧЕХІВСЬКОМУ послав в Харків торік частину боргу йому Святошинської парахвії, а також допомогу від В. ДУРДУКІВСЬКОГО і С. ЄФРЕМОВА карб[ованців] 30. Зокрема парахвіяни при нагоді допомагали: СЕМЕНЮЧЕНКО П. Ев., БЛОКОНЬ, ХЛІВЕЦЬКИЙ, БОРИСЕВИЧ, ГРИЦЕНКО. Ця допомога йшла в прежні роки. За останній рік я заробляв сам бібліографічною роботою.

6. БОРИСЕВИЧА К. я знаю більш як свого учня з Кам'янець-Под[ільської] семінарії. На парахв[іальних] зборах років 3 назад його було обрано за секретаря пар[афіяльної] ради. Він не працював справно і його перевибрали. Часом він допомагав грошима пар[афіяльній] раді. Мені він казав, що заробляє гроші учительством. Одного разу, оповідав він, що підчас перебування його у відпустці на Кам'яничині, він купив при нагоді панчішки, чи рукавички і послав поштою до Києва своїй хазяйці у подарунок, за що підпав переслідуванню, бо його посилка вважалась за посилку контрабандного походження.

7. Межі діяльності СВУ були визначені на першій нараді побажанням ширити СВУ і на периферії. Тоді С. ЄФРЕМОВ зазначив, що він мав на увазі Отамановського з Поділля. Чи було що зроблено в цім напрямі, мені невідомо. Що до інших округ, то про зносини Харківського діяча ДОЛЕНКА з С. ЄФРЕМОВИМ я вже показував, що до стосунків з діячами інших округ мені лише відомо, що С. ЄФРЕМОВ про полтавських діячів ТОВКАЧА, ЩЕПОТЬ-ЄВА казав, як про людей взагалі свідомих в громадській справі, а чи мав він з ними стосунки в справі СВУ, не знаю.

8. Про базові пункти СВУ можу лише сказати на підставі першої наради. Прийняте було побажання, щоб кожний з членів СВУ творив поєднання в

своєму оточенні. Оточення С. ЄФРЕМОВА — академічні кола, оточення В. ДУРДУКІВСЬКОГО — шкільні кола, моє — церковні кола, Л. СТАР[ИЦЬКА]-ЧЕРНЯХІВСЬКА — письменницькі кола, Й. ГЕРМАЙЗЕ — шкільні кола. Отже, на підставі наради можна сказати, що СВУ вибирала за базові пункти академічні кола, шкільні кола, церковні, письменницькі.

9. На додаток до показання про розмову мою з приводу поминання Петлюри на панахиді по Ів. Франкові з С. ЄФРЕМОВИМ, В. ДУРДУКІВСЬКИМ і М. ПАВЛУШКОМ показую. М. ПАВЛУШКО запитав, чи не можна було б відслужити панахиду по Петлюрі. Я йому відповів, що церква не має підстав служити публічну панахиду по Петлюрі, бо він не був церковним діячем, а таке поминання Петлюри недемонстративне є можливим і на інших панахидах, є можливим і на панахиді по Іванові Франкові.

9.¹ На нараді першій СВУ, коли зазначалось, що кожний має працювати в своєму оточенні, В. ДУРДУКІВСЬКИЙ назвав КОРОБЦОВА, як людину, що її можна буде закликати до СВУ, а чи закликано було його і які наслідки того, мені невідомо було. В. ДУРДУКІВСЬКИЙ тоді ж зазначав, що КОРОБЦОВ може працювати серед свого оточення інженерів.

Володимир Чехівський

ДОПИТАВ:

[ДЖАВАХОВ]

*ГДА СБ України, ф. 6, спр. № 67098-ФП, т. 45, арк. 152–158.
Оригінал. Рукопис олівцем.*

№ 133

Покаянна заява Володимира Чехівського від 20 вересня 1929 р.

Вельмишановні Товариші, Суд'ї, прошу вислухати моє останнє слово. Я — винний перед РадВладою, то я не ворог РадВлади. Нема більш ненависного мені і чужого нічого, як минуле моє єднання з націоналістичним напрямом. Нема нічого більш бажаного, як праця на добро і розквіт Радянської Держави, що творить велике, будівничє діло соціалізму. Усвідомивши собі хибність свого шляху, я пережив, дійсно пережив в своїй істоті повне перетворення, найглибший здвиг, я цілковито переконався в правдивості роботи РадВлади. Перегоріло все, що вело мене до провин перед РадВладою. Та не спопеліла моя істота, а повна енергії, щоб віддатися до кінця праці на добро РадВладі. Здвиг, злам мій не з штучний, нервозний, а глибокий, дійсний. Здвиг я пережив, переконавшись, оцінивши і вирозумівши останній час творчість

---

¹ Так в тексті.